

หน่วยที่ 12

แนวคิด หลักธรรมที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พุทธศาสนากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงการศึกษาถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้อย่างกินใจดังนี้ว่า การศึกษากับพัฒนาคนนี้กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นที่ทราบกันดีว่าเวลานี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 กำหนดให้คนเป็นแกนกลางของการพัฒนา ความจริงเรื่องนี้ได้เริ่มคิดกันมาแล้วหลายแผน ก่อนจะมาจับเป็นหลักการใหญ่และลงรายละเอียด

1.1 พัฒนามนุษย์กับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

มีสิ่งหนึ่งที่อยู่จะทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนนั่นคือคำว่า การพัฒนาคนเวลานี้เรามักได้ยินคำว่า การพัฒนาคนบ้าง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บ้าง รู้สึกว่ามีความสับสนไม่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องถ้อยคำเหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญพอสมควร

คำว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ น่าจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียว ยิ่งเวลานี้เราเน้นการพัฒนาคนเราจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับความหมายของคำว่าพัฒนามนุษย์ ที่ต่างจากคำว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นการพัฒนาทรัพยากรอย่างหนึ่ง

คำว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นคำที่เกิดขึ้นไม่นานนัก (เกิดในช่วง ค.ศ. 1965-1970 คือ พ.ศ. 2508-2513) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงที่เน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ และต่อมาก็ขยายไปถึงการพัฒนาสังคม เป็นการมองคนอย่างเป็นทุน เป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยหรือเป็นองค์ประกอบที่จะใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาเราเห็นว่าการศึกษาพัฒนาโดยมุ่งเน้นแต่ในด้านเศรษฐกิจนั้น ไม่ถูกต้อง แต่สิ่งที่สำคัญคือ คนเรานี่เอง ซึ่งควรจะให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ เราจึงหันมาเน้นในเรื่องการพัฒนาคน แต่ก็ยังมีการใช้ศัพท์ที่ปะปนกัน บางทีใช้คำว่าทรัพยากรมนุษย์ บางทีใช้คำว่าพัฒนามนุษย์ เราควรปรับความเข้าใจเรื่องนี้ให้มีความชัดเจนตรงกัน มิฉะนั้นจะเกิดความสับสน

แต่ก่อนนี้เราไม่มีคำว่าทรัพยากรมนุษย์ คำนี้เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นจะต้องเข้าใจให้ดีกว่าคำว่าทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัย ในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิศระภาพ ความดีความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล

เราต้องให้ความสำคัญว่าเราจะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อมกับที่อีกด้านหนึ่ง เขาก็จะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ขณะนี้เราควรแยกคำทั้ง 2 นี้ออกจากกันให้ชัดเจน พร้อมทั้งมองความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทั้งสองอย่างด้วย คุณภาพของการพัฒนาทั้งสองอย่างจึงจะเกิดขึ้น ฉะนั้นจึงขอทำความเข้าใจในเรื่องนี้ก่อน มิฉะนั้นอาจพลาดอีกก็ได้ ที่ว่าพลาดคือเราเคยมองมนุษย์เป็นทรัพยากรในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ตอนนี้เรากำลังหันมาพัฒนาตัวมนุษย์เอง แต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องนี้

การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ กับการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์นี้มีความหมายต่อการศึกษา เพราะการศึกษาคือกระบวนการในการพัฒนาคน ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยตัวของมันเอง และในฐานะที่เป็นทรัพยากร ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การศึกษาเพื่อพัฒนาตัวมนุษย์นั้น เป็นการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน (การศึกษาระยะยาว) ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีความหมายขึ้นกับกาลเทศะ หรือยุคสมัยมากกว่า ก็เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยนั้น ๆ (การศึกษาระยะสั้น) เช่น เพื่อสนองความต้องการของสังคม ในด้านกำลังคนในสาขางานและกิจการต่าง ๆ ฉะนั้นเราจึงควรจัดการศึกษา 2 อย่างนี้ให้สัมพันธ์กัน เพราะถ้าเราสามารถพัฒนาทั้งสองส่วนนี้ให้สัมพันธ์กันจนเกิดคุณภาพขึ้นก็จะเป็นผลดีต่อชีวิตและสังคมมาก

ในที่นี้จะขอบรรยายถึงการศึกษากับการพัฒนาคน ในความหมายที่เป็นส่วนต่อเชื่อมจากการศึกษาที่เป็นการพัฒนาคนเองมาสู่การพัฒนาคนในฐานะเป็น

ทรัพยากร ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะหน้า คือ จะไม่ลงสู่เรื่องเฉพาะเกี่ยวกับการพัฒนากำลังคนใน
ด้านต่าง ๆ แต่จะเน้นเรื่องการพัฒนาคุณภาพคนสำหรับแก้ปัญหาที่เป็นจุดเด่นของยุคสมัย

1.2 สังคมต้องไม่ถูกรอบงำด้วยความพรัมัวและความเลื่อนลอย

เมื่อพูดถึงการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องมองที่สภาพสังคมและ
เศรษฐกิจในปัจจุบันว่า ทำอย่างไรจะให้มนุษย์เป็นทรัพยากรที่ดี เป็นเครื่องมือพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมได้ดี เราต้องดูสภาพปัญหาในปัจจุบันว่า ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร ไม่ว่า
จะเป็นปัญหาในท้องถิ่นหรือปัญหาในสังคม ปัญหาในประเทศไทยหรือปัญหาของโลกก็
ตามสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาก่อนคือสภาพสังคมไทยซึ่งครอบคลุมไปถึงสภาพท้องถิ่นด้วย

สังคมไทยเวลานี้มีสภาพที่น่าเป็นห่วง การพัฒนาคุณภาพการศึกษาควรมุ่งไปที่
การพัฒนาคุณภาพที่ตัวคนคือ ตัวนักเรียน เราลองมาดูสภาพของสังคมขณะนี้ว่ามันสื่อ
แสดงหรือบอกคุณภาพของคนหรือไม่ คนของเราเป็นทรัพยากรที่ดีที่จะสร้างสรรค์สังคม
ได้หรือไม่ เช่นในเรื่องประชาธิปไตย คนของเรามีวัฒนธรรมประชาธิปไตยหรือไม่

สิ่งหนึ่งที่ขอย้ำเสมอในขณะนี้คือ สภาพความคิดความเชื่อของผู้คน ซึ่งถือเป็น
เรื่องสำคัญ เป็นเรื่องรากฐานของสังคม สภาพความคิดความเชื่อของสังคมเป็นตัวบ่งชี้ถึง
ชะตากรรมของสังคมด้วย

ได้เคยเสนอว่า เวลานี้สังคมไทยมีสภาพอย่างหนึ่งเกิดขึ้นคือ ความแพร่หลาย
ของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ สิ่งเหล่านี้มี
อิทธิพลต่อสังคมมาก จะปล่อยทิ้งให้คลุมเครืออยู่ไม่ได้ แต่เราก็ปล่อยกันมานานแล้ว การ
พัฒนาสังคมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาเป็นสิ่งที่
มีความชัดเจน ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเทพเจ้าและไสยศาสตร์เป็นเรื่องที่พรัม
มัว เราจะจมอยู่กับความไม่ชัดเจนและความคลุมเครือกระนั้นหรือ

จริงอยู่ คนเรานั้นจะรู้ชัดเจนในทุกเรื่องย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่เราได้พยายาม
แสวงหาความชัดเจนหรือไม่ หรือยอมอยู่ภายใต้อำนาจความคลุมเครือและความพรัมัว
นั้น สิ่งที่สำคัญคือ อย่างน้อยเราจะต้องมีท่าทีที่ชัดเจนต่อเรื่องเหล่านี้ สังคมไทยจะเอา
อย่างไรกับเรื่องเหล่านี้ ถึงเวลาแล้วที่ควรจะนำมาพุดจากถกเถียงกันให้ชัดเจน มิฉะนั้น
สังคมไทยจะอยู่ด้วยความพรัมัวและความคลุมเครือเหล่านี้เรื่อยไป สังคมที่ไม่มีความชัด

เจนและพรำมัวนั้นพัฒนาได้ยาก ฉะนั้นอย่าได้ถือว่่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเล็กน้อย มันมีความสำคัญมาก

ความเชื่อถือและปฏิบัติเกี่ยวกับเทพเจ้า ผีสงฆ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และไสยศาสตร์ อย่างที่เป็นอยู่เวลานี้ มีสาระสำคัญอย่างเดียวกัน คือการหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลของผู้อื่น หรือหวังพึ่งปัจจัยภายนอก การหวังพึ่งความช่วยเหลือของผู้อื่นนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหวังพึ่งคนมีอำนาจ หรือหวังพึ่งอำนาจลึกลับก็ตาม ก็มีผลทำนองเดียวกัน คือทำให้อ่อนแอลงและเพาะนิสัยประมาท

แม้แต่ในกรณีที่ควรมีการช่วยเหลือกันตามบทบาทหน้าที่ (โดยเฉพาะในสังคมมนุษย์ เช่น ผู้ปกครองกับราษฎร) ถ้าอำนาจดลบันดาลภายนอกนั้นให้ความหวังเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่คลุมเครือ มีขอบเขตไม่ชัดเจนว่าฝ่ายที่ช่วยจะช่วยแค่ไหน และฝ่ายถูกช่วยจะต้องทำเองเท่าใด จะเกิดภาวะรี ๆ รอ ๆ ครึ่ง ๆ กลาง ๆ จะทำอะไรก็ไม่ทำ การช่วยเหลือในกรณีอย่างนี้เป็นโทษมาก ถ้าให้รู้แน่นอนลงไปว่าไม่มีใครช่วย จะดีกว่า คนที่รู้ชัดว่าไม่มีใครช่วย และจะต้องช่วยตัวเองอย่างเดียวแน่นอน แม้แต่สิ้นไว้ที่สุดก็จะได้สิ้นสุดฤทธิ์ เขาจะเข้มแข็งขึ้นมาและก้าวต่อไปได้ ดีกว่าคนที่มิใช่จะยากไร้หนักหนา แต่มัววิรโรหันธ์หันขวางอยู่กับความหวังที่ไม่ชัดเจน

เราพูดกันว่าสังคมไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ แต่เวลานี้อาจจะต้องถามว่าคนไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นหลักหรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก ขยายความอีกหน่อยก็ได้ว่า เวลานี้เรานับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก และเอาไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบ หรือว่านับถือไสยศาสตร์เป็นหลักและเอาพุทธศาสนาเป็นส่วนประกอบ ถ้าตั้งคำถามอย่างนี้ อาจจะมิใช่ข้อพิจารณาที่ชัดเจนมากขึ้น

ลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมที่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ก็คือ นอกจากความพรำมัว และคลุมเครือแล้ว ยังมีการหวังลาภลอยจากสิ่งที่เลื่อนลอย คนไทยจำนวนมากเวลานี้หวังลาภลอยจากสิ่งที่เลื่อนลอย โดยเฉพาะจากไสยศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผลุบโผล่ ๆ ไม่ชัดเจน จะเอาแน่ลงไปก็ไม่ได้ จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ จะมีก็ไม่เชิง พุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความเป็นไปได้ของสิ่งเหล่านี้ แต่สิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญก็คือการมีท่าทีที่ชัดเจนว่า ถึงแม้สิ่งเหล่านี้จะมีจริงหรือเป็นจริง เราก็ไม่หวังพึ่ง

1.3 พระพุทธศาสนาหมายความว่าคนเข้มแข็งและก้าวหน้า

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นในอินเดียนั้น ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้แพร่หลายมาก และสภาพเช่นนี้เองเป็นเหตุให้พุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางสิ่งเหล่านี้ ถ้าสิ่งเหล่านี้ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์เพียงพอแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพราะสิ่งเหล่านี้ ไม่สามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้

พระพุทธศาสนาดึงคนจากเทพมาสู่ธรรม หมายความว่า คนในยุคนั้นหวังโชค ลาก ความสำเร็จ ความปลอดภัยจากภัยอันตรายด้วยอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้า คนจึงต้องเอาใจบูชาบวงสรวงเทพเจ้า จนกระทั่งมีการบูชาัญญาต่าง ๆ คนไม่ได้คิดว่าตัวเองจะต้องทำอะไร ตัวเองจะต้องแก้ไขปรับปรุงตนเองอย่างไรแต่มองไปว่าเราจะไปขอรับการช่วยเหลือจากเทพเจ้า องค์กรไหน เราจะต้องเอาใจท่านอย่างไร เมื่อเราคิดว่าผลที่ต้องการอยู่ที่การดลบันดาลของท่าน เราก็ต้องพยายามเอาใจท่าน หมายความว่า จิตใจก็คิดแต่ว่าจะเอาใจท่านอย่างไร ให้ท่านโปรด ฉะนั้นก็ไม่มีอันไหนได้ทำสิ่งที่ควรจะต้องทำด้วยความเพียรพยายามของตน

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมา พระองค์ตรัสว่า “ดูนี้ซิ สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลที่จะเกิดขึ้นย่อมเกิดจากเหตุ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านต้องการผลอะไร ท่านก็ต้องทำเหตุของมัน” เราจึงพูดว่าพระพุทธเจ้าดึงคนจากเทพมาสู่ธรรม คือมาสู่ความจริงแห่งกฎธรรมชาติ แห่งความเป็นไปตามเหตุและผลตามหลักที่ว่า “สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย” ซึ่งเรียกว่า หลักธรรม

จากหลักธรรม คือความจริงแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยก็โยงมาสู่หลักกรรม คือการที่มนุษย์จะต้องทำเหตุปัจจัยเพื่อให้เกิดผลที่ตนต้องการ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเรียกว่ากรรมวาทะ และพระพุทธเจ้าจึงมีพระนามว่ากรรมวาทีพร้อมกันนั้น คู่กับ กรรมวาทะและกรรมวาที ก็คือ พระพุทธศาสนาเป็นวิริยวาทะและพระพุทธเจ้าเป็นวิริยวาที สองคำนี้จะต้องเรียกคู่กัน ไม่ขาดจากกัน กรรมวาทะและวิริยวาทะ เป็นชื่อของพระพุทธศาสนา กรรมวาทีและวิริยวาที เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า

กรรมวาทะ แปลว่าถือหลักการกระทำ วิริยวาทะ แปลว่าถือหลักความเพียรเป็นคู่กัน เพราะว่าคนเราจะต้องทำอะไรให้สำเร็จด้วยตัวเองก็ต้องใช้ความเพียร แต่ถ้าอ่อนวอนเทพเจ้าก็ไม่ต้องใช้ความเพียร เพียงแต่พยายามเอาใจท่านแล้วก็รอให้ท่านดลบันดาลให้เรา

ไม่ต้องทำอะไร แต่ถ้าบอกว่าผลสำเร็จที่ต้องการเราต้องทำเอา เราก็ต้องใช้ความเพียร เพราะฉะนั้นกรรมจึงมาพร้อมกับความเพียรพยายาม แต่การกระทำของเขานั้นมีจุดสำคัญคือต้องถูกต้องตามกฎแห่งเหตุปัจจัยหรือกฎธรรมชาติด้วย แม้เขาจะมีความเพียรทำการต่าง ๆ แต่ถ้าการกระทำนั้นไม่ถูกต้องตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ การกระทำนั้นก็จะไม่นำสู่ผลสำเร็จที่ต้องการ ถึงเพียรพยายามทำไปก็เหนื่อยเปล่า

ดังนั้น สิ่งที่เป็นอีกประการหนึ่งคือ จะทำอย่างไรให้กรรมหรือการกระทำของเรา นั้นถูกต้องตามเหตุปัจจัย คำตอบก็คือเราต้องมีปัญญาที่รู้เหตุปัจจัยเพื่อจะทำเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง และเพื่อจะให้เกิดปัญญา จึงต้องมีการศึกษา

การศึกษาหรือสิกขา จึงเป็นหลักการทั้งหมดในทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ใด ๆ ก็รู้ว่าพระพุทธศาสนานี้ ภาคปฏิบัติทั้งหมดคือไตรสิกขาเป็นการศึกษาทั้งนั้น ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาดน

การที่พุทธศาสนาดึงคนจากเทพมาสู่ธรรม ทำให้ต้องสอนหลักกรรมและความเพียร และการที่จะพัฒนาคนให้มีปัญญาที่จะทำกรรมได้ถูกต้อง จึงต้องมีการศึกษาที่เรียกว่าสิกขา คือต้องศึกษา ต้องเรียนรู้ ต้องพัฒนาดน การฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงนี้ จึงเป็นภาคปฏิบัติทั้งหมดของพุทธศาสนา

1.4 ธรรมชาติบอกว่าชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการฝึกฝนพัฒนา

พุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ธรรมชาติทั่วไปนั้นมีความเป็นไปตามเหตุปัจจัยซึ่งเป็นกฎแห่งเหตุและผล ส่วนตัวมนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติพิเศษคือเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ เราสวดพุทธคุณอยู่เสมอว่า “อิติปิโส ภควา อรหิ สมมาสมพุทโธ...อนุตโตโรริสทมมสารถิ..” บทสวดพุทธคุณนี้บอกถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก (ทัมมะ) ไม่เหมือนสัตว์อื่น สัตว์อื่นเกิดแล้วอาศัยสัญชาตญาณก็อยู่ได้ แต่มนุษย์นี้อาศัยสัญชาตญาณได้น้อยที่สุด เมื่อเกิดมาสัตว์อื่นสามารถช่วยตัวเอง เดิน ว่ายน้ำ ได้แทบจะทันที หากินได้แทบจะทันที แต่มนุษย์เกิดมาแล้วช่วยตัวเองแทบไม่ได้เลย ต้องให้ผู้อื่นมาเลี้ยงดู การเลี้ยงดูนั้นรวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ด้วย ในขณะที่คนอื่นเช่นพ่อแม่เลี้ยงดูตัวเด็กเองก็เรียนการดำเนินชีวิต ทุกอย่างต้องเรียนรู้ ทุกอย่างต้องฝึก แม้แต่การกินก็ต้องฝึก การเดินก็ต้องฝึก การขับถ่ายก็ต้องฝึก การดำเนินชีวิตทุกอย่างของมนุษย์ได้มาจากการ

ฝึก คือเกิดจากการศึกษา ต้องมีการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น

การที่ต้องฝึกนี้เป็นจุดอ่อนของมนุษย์ที่เสียเปรียบต่อสัตว์อื่น คือการอาศัยสัญชาตญาณได้น้อย การเป็นอยู่ทุกอย่างต้องฝึก ต้องเรียน แต่เมื่อมนุษย์ฝึกแล้ว เรียนแล้วก็กลับเป็นข้อเด่นของมนุษย์ว่า เมื่อฝึกแล้วจะมีความเป็นเลิศประเสริฐสุดแทบจะไม่มีขอบเขต ส่วนสัตว์ทั้งหลายอย่างอื่นเกิดมาอยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างไรจนตายก็อยู่อย่างนั้น จะฝึกตัวเองก็ฝึกแทบไม่ได้ ถ้าจะมีการฝึกสัตว์บางชนิดก็ต้องอาศัยมนุษย์เป็นผู้ฝึกให้ และถึงแม้มนุษย์จะฝึกให้ก็ฝึกได้ในขอบเขตจำกัดอีก ได้แค่ขอบเขตหนึ่งก็จบ เช่น ช้าง ม้า ลิง เราเอามาฝึกให้ขึ้นต้นไม้ ให้ทำงานลากซุง ให้เล่นละครสัตว์ เสร็จแล้วมันก็ได้แค่นั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าฝึกตัวเองไม่ได้

ส่วนมนุษย์มีความสามารถพิเศษคือฝึกตัวเองได้ ฝึกได้จนกระทั่งเป็นพระพุทธเจ้า เราถือเอาพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างให้เห็นว่า พอรระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เตือนให้ระลึกถึงความสามารถในตัวมนุษย์ว่ามีศักยภาพ เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ฝึกจนเป็นพุทธะก็ได้ และเราก็มีความสามารถอย่างนี้อยู่ มนุษย์จะต้องมีความเชื่อความมั่นใจในศักยภาพนี้ ซึ่งเรียกว่า โภทศรัทธา คือมีความเชื่อในปัญญาที่จะทำให้มนุษย์ตรัสรู้เป็นพุทธะได้

ความเชื่อนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา ศรัทธาเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชน อยู่ในความเชื่อนี้ คือ ความเชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้กลายเป็นพุทธะได้ การระลึกถึงพระพุทธเจ้าก็เพื่อเราเตือนให้เกิดความมั่นใจในศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการเตือนให้ระลึกถึงหน้าที่ของมนุษย์ว่าเราจะต้องฝึกตนอยู่เสมอ

การถามว่าตัวเราจะต้องทำอะไร ตามหลักที่ว่าเราต้องทำนี้ คือหลักกรรม ส่วนหลักที่ว่าเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราและการกระทำของเราอย่างไร คือหลักสิกขา ทั้งหมดนี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกัน เมื่อเราดึงคนจากเทพมาสู่ธรรมคือกฎธรรมชาติ ก็เป็นเรื่องแสดงว่าเราจะต้องทำกรรมที่ถูกต้องด้วยความเพียร การที่เราจะทำกรรมได้อย่างถูกต้องก็ต้องมีปัญญารู้ความจริงในธรรมชาติ ก็ต้องมีการศึกษาหรือเรียนรู้ เพราะฉะนั้นสิกขาจึงเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา และการศึกษามีหลักการที่สำคัญคือ ให้แก้ไขปรับปรุงตนด้วยการฝึกฝนพัฒนาอยู่เสมอ มองในแง่พระพุทธศาสนา ชีวิตที่ดีของ

มนุษย์เป็นชีวิตแห่งการแก้ไขปรับปรุง และพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา ความเชื่ออะไรก็ตามที่ทำให้คนไม่แก้ไขปรับปรุงตนพึงถือว่าผิดหลักการของพระพุทธศาสนา

1.5 ความเชื่อให้คนถดถอยคอยผลบันดาลผิดหลักการของพระพุทธศาสนา

เวลานี้มีถ้อยคำของพุทธศาสนาที่ถูกนำมาใช้อย่างผิดพลาด โดยเป็นความเชื่อแบบคลาดเคลื่อนบ้าง ไม่ครบไม่สมบูรณ์บ้าง เช่น คำว่าวาสนา เป็นคำที่ฟุ้งซ่านมากกว่ามีความคลาดเคลื่อนจากพุทธศาสนาไปไกลลิบจนกระทั่งวาสนากลายเป็นสิ่งที่ลอยลงมาจากฟากฟ้า ถ้าเป็นพุทธศาสนาก็ต้องเป็นสิ่งแก้ไขปรับปรุงได้ วาสนาจึงเป็นเรื่องที่แก้ไขปรับปรุงได้

วาสนาไม่ได้ลอยมาจากฟากฟ้า แต่อยู่ที่ตัวเรา คือเป็นลักษณะประจำตัวที่สะสมอบรมติดตัวมา เช่น คนนี้มีลักษณะการพูดอย่างนี้ บางคนพูดช้า บางคนพูดเร็ว บางคนพูดเป็นขวานผ่าซาก บางคนพูดคำไพเราะสละสลวย คนนี้เดินอย่างนี้ คนนั้นเดินท่าทางซดช้อย คนนี้มีท่าทางชอบริบเร่ร่ง คนโน้นเดินหุบ ๆ หลับ ๆ อาการทั้งหมดทั้งปวงที่อบรมสั่งสมมาเป็นลักษณะประจำตัวเรียกว่าวาสนาคนเราจึงมีวาสนาไม่เหมือนกัน เป็นความเคยชินอย่างสนิทแน่น ซึ่งจะส่งผลเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคน เริ่มตั้งแต่เมื่อต้องไปสัมพันธ์กับคนอื่น ก็ทำให้เขามีภาพของตัวเราและมีความรู้สึกต่อเราอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะมีผลต่อเนื้อกว้างไกลออกไปตามภาพและความรู้สึกนั้น เช่น บางคนพอพูดสักคำหนึ่งคนฟังก็ไม่อยากฟังต่อไป อยากจะหันหลังให้เลย บางคนพูดอะไรออกมาคนอื่นอยากฟังก็ชวนให้อยากเข้าหา อยากสนทนาด้วย

วาสนาเป็นตัวกำหนดสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มันเป็นเรื่องชี้ชะตาของคนไปด้วย เช่น เวลาจะเลือกคนไปทำงาน เขาดูคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งสิ่งสำคัญก็คือดูวาสนาว่าเป็นอย่างไร วาสนาจึงอยู่ที่ตัวเรา ไม่ใช่มาจากฟากฟ้า เมื่อมองวาสนาเช่นนี้ตัวเราก็จะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง ไม่ใช่รอให้สวรรค์ส่งมา อย่างนี้เป็นต้น

การเชื่อผิด ๆ อีกตัวอย่างหนึ่งคือการปลง โดยถือว่าเป็นกรรมเก่า เมื่อเป็นอย่างนี้ก็รับผลกรรมไป เมื่อเชื่ออย่างนี้ก็กลายเป็นว่าพอปลงแล้วก็สบายไม่ทำอะไร นึกว่าตัวเองไม่ทำอะไร แต่ที่แท้ก็ทำกรรม คนที่ปลงว่าเป็นผลกรรมของเราแล้วก็ปล่อยไป การไม่ทำนั้นก็เป็นการกระทำคือกรรมอย่างหนึ่ง และเป็นการกระทำที่เป็นอกุศลด้วย คือความ

ประมาท คนที่ไม่ทำอะไรนั้นถือเป็นกรรมร้ายแรง คือกระทำด้วยความประมาท เป็นกรรมชั่วร้าย และเป็นหนทางแห่งความเสื่อมอย่างสำคัญ อย่าไปคิดว่าไม่ทำกรรม คิดว่าตัวเองไม่ได้ทำอะไร แต่แท้จริงเป็นการทำกรรมอย่างหนึ่ง อย่างนี้เป็นต้น

ฉะนั้นหลักกลางคือศึกษาเป็นหลักที่บอกว่าคุณจะต้องแก้ไขพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตลอดเวลาโดยไม่ประมาท ดังนั้นมนุษย์เราจะต้องถือหลักการไว้ก่อนว่า

หนึ่ง ศึกษา ต้องฝึกฝนพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

สอง ต้องไม่ประมาท คือหยุดไม่ได้ ต้องเดินหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมาย

หลักสองอย่างนี้ใช้เป็นตัวตรวจสอบการปฏิบัติทางพุทธศาสนาได้มาก หลักการหรือความเชื่อใดก็ตามที่ทำให้คนนอนรอผลผิดผ่อนคอยเวลาไม่ทำการต่างๆ โดยเร่งรัด นั่นคือทำให้คนประมาท ถือว่าผิดหลักพุทธศาสนา ศึกษาทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้าเท่านั้น ส่วนอุปมาทะคือความไม่ประมาท ก็คอยปลูกเร้าไม่ให้หยุด คือหยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไรเป็นการประมาททันที

1.6 ตัดความวุ่นวายด้านวัตถุ เพื่อเร่งการสร้างสรรค้ได้เต็มที่

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ให้เราไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย หลักพุทธศาสนาที่สัมพันธ์คู่กันกับสันโดษ คือความไม่สันโดษ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้สันโดษในสิ่งเสพแล้วให้ไม่สันโดษในกุศลธรรมถึงกับตรัสยืนยันไว้ว่า การที่พระองค์ได้ตรัสรู้มานี้ เพราะได้เห็นคุณของธรรม 2 ประการ คือ

1. ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย
2. ความเพียรพยายามโดยไม่ย่อท้อ

หลักการคู่นี้เป็นหลักสำคัญมาก ทั้งในพระสูตร และพระอภิธรรม ในอภิธรรมท่านยกไว้ในมัตติกา เป็นแม่บทหนึ่งในทุกมัตติกา (แม่บทชุด 2) หลักธรรมอย่างนี้เรามองข้ามไป เราไปมองแต่สันโดษ เราก็แยกไม่ถูกว่าสันโดษอย่างไรหรือไม่สันโดษอย่างไร พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนไว้เฉพาะความสันโดษ แต่สอนความไม่สันโดษไว้ด้วย ความไม่สันโดษเป็นเป้าหมายของความสันโดษ

ทำไมจึงว่าความไม่สันโดษเป็นจุดหมายของความสันโดษ เพราะเราสันโดษเพื่อไม่สันโดษ หมายความว่าเมื่อเราสันโดษในวัตถุสิ่งเสพที่ปรนเปรอตัวเอง เราก็สงวนเวลา แรงงาน และความคิดเอาไว้ได้ จะเห็นได้ว่า คนที่ไม่สันโดษในสิ่งเสพ คอยหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอตัวเอง เขาจะใช้เวลาหมดเปลืองไปในการแสวงหาความสุขสำราญเป็นการส่วนตัวและใช้แรงงานไปในการวุ่นวายหาสิ่งเหล่านี้ แล้วก็ครุ่นคิดแต่ว่าจะหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอตัวเองที่ไหน ความคิดจะหมดไปกับเรื่องเหล่านี้ทำให้เสียหน้าที่การงาน สิ่งที่ดีงามไม่ได้สร้างสรรค์

ในทางตรงข้าม เมื่อเรามีความสันโดษในสิ่งเสพ เราก็สงวนเวลา แรงงานและความคิดไว้ได้ ทีนี้พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่าให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม เราก็เอาเวลาแรงงานและความคิดที่สงวนไว้ได้นี้ไปทุ่มเทให้กับการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่เป็นเรื่องของกุศลธรรม ทำกิจการ ทำหน้าที่ของคนให้ได้ผลดี คนที่สันโดษในสิ่งเสพแล้วไม่สันโดษในกุศลธรรมก็ยิ่งทำให้ชีวิตของตนเจริญอกงาม และพัฒนาสังคมประเทศชาติได้ผลด้วย แต่ปัจจุบันเรามองไม่ออกว่าสันโดษคืออะไร เรามองสันโดษว่าจะได้สบายเพราะมีความพอใจ สันโดษแล้วก็ไม่ทุกข์ไม่ร้อน สุขได้แล้ว ก็นอนขี้เกียจ อย่างนี้เป็นสิ่งผิด จึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันใหม่

กล่าวโดยรวม หลักพุทธศาสนาที่แท้ทำให้คนเดินหน้าด้วยความเพียรพยายาม และปรับปรุงพัฒนาตนอยู่เสมอ เรื่องนี้จำเป็นต้องย้ำเตือนกันบ่อย ๆ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความตั้งอยู่ได้ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ต้องพูดถึงความเสื่อมถอยจากกุศลธรรม เราสรรเสริญอย่างเดียวเฉพาะความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปในกุศลธรรมทั้งหลาย” นี่คือหลักการสำคัญซึ่งรับกันหมด สันโดษเพื่อให้ไม่สันโดษ แล้วให้มีสิกขาพัฒนาตนอยู่เสมอ โดยไม่ประมาท นี่เป็นหลักการที่แท้ของพุทธศาสนา

1.7 คนไทยสมัยนี้ใช้ไสยศาสตร์ โดยขาดความฉลาดของคนไทยสมัยก่อน

สังคมไทยปัจจุบันอยู่ด้วยความพรัมมัว (ขอรักยัยที่ต้องใช้คำนี้) และกำลังอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเชื่อที่เลื่อนลอยมากมาย หวังลาภลอย ไม่หวังสิ่งที่เกิดจากความเพียรพยายามด้วยตนเอง หวังผลแบบลาภลอยทั้งจากสิ่งที่ลอยมาจากฟ้าและจากสิ่งที่เลื่อนลอย และสิ่งที่จะเอาก็เลื่อนลอยอีก ไม่รู้ความเป็นเหตุเป็นผลในการทำให้เกิดสิ่งที่ต้องการ

ตัวอย่างการหวังลาถอยจากสิ่งที่เลื่อนลอยเช่นการพนัน คนหวังลาถอยจากการพนันพร้อมกันนั้นก็หวังจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยอ่อนวอนขอหวย ทั้งคู่เป็นสิ่งที่เลื่อนลอย ลากก็ลอย สิ่งทีคิดว่าจะอำนวยผลให้ก็เป็นสิ่งที่เลื่อนลอย

คนเรานั้นเกิดมาด้วยความไม่รู้ แต่ก็สามารถฝึกและพัฒนาความรู้ให้ชัดเจนขึ้นมามากขึ้น ๆ เราต้องพยายามหาความชัดเจนนั้น ไม่ใช่จมัวจมอยู่ภายใต้การครอบงำของความไม่ชัดเจนและความพรั่มัวเรื่อยไป สังคมไทยปัจจุบันมีสภาพน่าเป็นห่วง ถ้าเราไม่แก้ไขปัญหานี้ อาจจะไปบรรจบกับปัญหาอีกด้านหนึ่ง ทำให้วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่อ่อนแอ หนึ่งคือความเชื่อในเรื่องเหลวไหล สองคือความไม่ชัดเจนพรั่มัว ซึ่งทำให้เราหวังผลลาถอยจากสิ่งที่เลื่อนลอย จากความเชื่อที่ศักดิ์สิทธิ์ และวัตถุมงคลต่าง ๆ

เราเคยตรวจสอบหรือไม่ว่า สภาพในอดีตของไทยเราเพียงแต่ช่วง 60-70 ปีก่อนถึงปัจจุบันก็ได้มีความเคลื่อนไหวคลาดพิดพลาดไปมาก อย่างนี้กว่าคนโบราณของไทยเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อสิ่งเหลวไหลอย่างที่เป็นอยู่ หาใช่เช่นนั้นไม่ ขอให้เปรียบเทียบดูให้ดี คนไทยสมัยก่อนนั้นใช้สิ่งเหล่านี้อย่างมีหลักการมากกว่าคนปัจจุบัน อย่างน้อยที่เห็นชัดเจนคือ คนโบราณใช้ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเชิงเป็นสิ่งเรียกร่องและกำหนดจริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญและเอามาใช้เป็นสิ่งประกอบพระพุทธศาสนาได้

ในขณะที่เราสอนพระพุทธศาสนา เรายอมรับความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์ปุถุชนย่อมมีความหวั่นไหวต่ออำนาจลึกลับของสิ่งที่มองไม่เห็นและถือว่าเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ แม้จะมานับถือพุทธศาสนาแล้วก็ยังมีความหวั่นไหว พุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งปัญญา ปัญญาเป็นสิ่งที่บังคับไม่ได้ ยัดเยียดให้กันไม่ได้ จะต้องค่อย ๆ สอน ค่อย ๆ แนะนำพัฒนากันไป ฉะนั้นเราจึงไม่มีการบังคับ เราเริ่มด้วยการยอมรับเขาตามที่เขาเป็น แต่เราพยายามสอนเขาในสิ่งที่ถูกต้องเราค่อย ๆ ดึงเขาขึ้นมาจากความไม่รู้สู่ความรู้ แต่ตอนแรกเขาอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ยังมีความหวั่นไหวอยู่ คนโบราณจึงใช้ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อย่างมีหลักการ โดยเปลี่ยนเบนเขาออกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเร้นลับตลอดจนไสยศาสตร์ที่เต็มไปด้วยกิเลสและการเบียดเบียน เช่น การทำร้ายกันมาสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเรื่องของคุณธรรมความดีงาม พร้อมกับใช้เป็นเครื่องเรียกร่องจริยธรรม

สมัยก่อนพระจะให้วัตถุมงคลแก่ใครจะต้องบอกว่า ได้พระหรือของดีไปแล้ว ห้ามทำความชั่วอย่างนั้นอย่างนี้ และจะต้องทำสิ่งที่ดีย่างนี้ ๆ แต่เดี๋ยวนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และ

วัตถุมงคลต่างๆ ได้มาด้วยเงินอย่างเดียว มีเงินก็ไปแลกเอามาได้ ขอใช้คำว่า เดียวนี้เรามี
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน ซึ่งสมัยก่อนนั้นไม่มี เพราะความศักดิ์สิทธิ์ซื้อไม่ได้ด้วยเงิน
แต่จะใช้เป็นเครื่องเรียกเครื่องศีลธรรม ซึ่งหมายความว่าใช้วัตถุมงคลเป็นสื่อ นำเข้าสู่พุทธ
ศาสนา แต่ปัจจุบันนี้ขอให้ช่วยกันมองว่าเรากำลังใช้สิ่งเหล่านี้เพื่อดึงคนออกจากพุทธ
ศาสนา ดูให้ดูว่าจริงหรือไม่ ก่อนนี้ท่านใช้วัตถุมงคล เพื่อดึงคนขึ้นไปสู่หลักธรรมที่สูงขึ้น
แต่บัดนี้เราใช้มันเพื่อดึงคนลงมาสู่ความโลภ หลง สภาพเช่นนี้กำลังปรากฏอยู่ในสังคม
(ซึ่งไม่เหมือนกับสมัยก่อน) และจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (หายนธรรม) ที่
กำลังแพร่หลายมากขึ้น เราจึงต้องมีความชัดเจนเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนา

อยากจะย้ำเรื่องเหล่านี้ว่า เราควรจะมาตกลงกันให้แน่ว่าเราจะมีท่าทีและปฏิบัติ
ต่อมันอย่างไร เพราะมันมีอิทธิพลครอบงำสังคมอยู่ มันสืบต่อมาในสังคมไทยในลักษณะ
ที่กลาดเคลื่อนเลื่อนลาง ผิดเพี้ยนไป

1.8 คนไทยสมัยนี้ใช้เทคโนโลยี โดยขาดความเข้มแข็งของฝรั่งที่สร้างสรรค์

อีกด้านหนึ่งคือ วัฒนธรรมด้านวัตถุ ซึ่งเข้ามาในลักษณะที่ซ้ำเติมให้คนไทย
มีวัฒนธรรมที่อ่อน สิ่งนั้นก็คือเทคโนโลยี คำว่า เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่แสดงลักษณะของ
ความเป็นโลกาภิวัตน์ และเป็นปัจจัยสำคัญของโลกาภิวัตน์ การมีสิ่งเหล่านี้ในสังคมต้อง
มองที่ความหมายของมันต่อสังคมด้วย นั่นคือความหมายของเทคโนโลยีต่อสังคมแต่ละ
แห่งหาได้เหมือนกันไม่ เทคโนโลยีสำหรับเมืองฝรั่งมีความหมายอย่างหนึ่ง ส่วน
เทคโนโลยีสำหรับสังคมไทยก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ต่างกันอย่างไร ขอยกตัวอย่างให้
เห็นว่า คนไทยพบกับเทคโนโลยีบนพื้นฐานอย่างไร และสังคมตะวันตกได้เกี่ยวข้องกับ
เทคโนโลยีอย่างไร ความแตกต่างที่เห็นง่าย ๆ ก็คือ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ได้บริโภคเทคโนโลยีอย่างฉับพลันทันด่วน ไม่ได้สร้างมา
กับมือตัวเอง ส่วนสังคมตะวันตกนั้นเป็นสังคมที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีในฐานะเป็นผู้
สร้างเทคโนโลยีขึ้น ภูมิหลังที่ต่างกันนี้มีความหมายในเชิงรากฐานวัฒนธรรม และชีวิตจิตใจ
ขอให้ดูสังคมตะวันตกว่ามีเทคโนโลยีขึ้นมาอย่างไร

หนึ่ง เมื่อพูดถึงเทคโนโลยีเราจะเชื่อมโยงไปที่วิทยาศาสตร์ เราบอกว่า
เทคโนโลยีปัจจุบันนี้เป็นเทคโนโลยีในยุคที่มีความก้าวหน้า เป็นเทคโนโลยีที่อยู่บนพื้น

ฐานของวิทยาศาสตร์ อาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หมายความว่า เป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในยุคที่วิทยาศาสตร์เจริญ เมื่อเทคโนโลยีเกิดจากวิทยาศาสตร์ก็ต้องคิดว่าชาวตะวันตกพัฒนาวิทยาศาสตร์มาอย่างไร ไม่ต้องพูดถึงภูมิหลังมากมาย เมื่อวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นจนกระทั่งแพร่หลายในสังคมนั้น คนมีความเชื่อในเชิงวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ที่พัฒนามากก็ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ขึ้น คือความมีชีวิตจิตใจแบบวิทยาศาสตร์ที่มีความใฝ่รู้และเชื่ออย่างมีเหตุผล เชื่อในการพิสูจน์ทดลอง ไม่หลงเชื่อในสิ่งใดง่ายๆ สภาพจิตใจอย่างนี้ออกมาสู่วิถีชีวิตและเกิดเป็นวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์หมายความว่า การที่ฝรั่งจะได้เทคโนโลยีมานี้ เขาต้องผ่านการสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดมีชีวิตจิตใจและวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เขาได้คือสภาพชีวิตจิตใจที่เป็นผู้มีความใฝ่รู้ เชื่อในเหตุผล มีวิจรรณญาณ ไตร่ตรองพยายามพิสูจน์ในสิ่งต่างๆ

สอง ฝรั่งสร้างความเจริญทางเทคโนโลยีเพื่อเอามาใช้ในทางอุตสาหกรรม เทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบและเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมจะเจริญหรือสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่มีเทคโนโลยี และการพัฒนาเทคโนโลยีก็อาศัยอุตสาหกรรม ฝรั่งพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นจนเกิดมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกิดจากความใฝ่ฝันในการผลิตและสร้างสรรค์ หรือเกิดจากวัตถุประสงค์เพื่อเอาชนะความขาดแคลน กล่าวคือฝรั่งมีชีวิตที่ถูกบีบคั้นจากภัยธรรมชาติ ประสบความขาดแคลน ดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย เขาจึงดิ้นรนต่อสู้ให้พ้นจากความขาดแคลนนั่น โดยมุ่งที่จะสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้น เขาจึงได้พัฒนาอุตสาหกรรมขึ้น และจากกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอันยาวนานนั้น เขาก็เกิดมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมขึ้นมา

การมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือการมีนิสัยสู้งานและความเหนียวแน่น มีความเพียรพยายาม ที่เรียกว่าอุตสาหกรรม ฝรั่งจึงเรียกอุตสาหกรรมว่า industry ซึ่งแปลว่า ความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเราได้นำมาแปลเป็นภาษาไทยว่า อุตสาหกรรม ความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเราได้นำมาแปลเป็นภาษาไทยว่า อุตสาหกรรม หมายถึงการกระทำด้วยความอุตสาหกรรม ฉะนั้นตัวพื้นฐานของอุตสาหกรรมจึงเป็นเรื่องของความเพียร ความขยัน การทนสู้ ฝรั่งพัฒนาอุตสาหกรรมมาด้วยการต่อสู้อย่างมาก โดยมีความขยันขันแข็งและอดทน ดังที่เขา มีจริยธรรมในการทำงานซึ่งเขาภูมิใจนักหนา เรียกว่า work ethic หรือ protestant ethic ซึ่งเป็นจริยธรรมในการทำงาน โดยมีความสันทัดเป็นหลัก

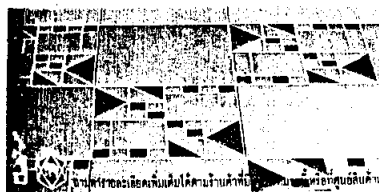
ความสันโดษหมายความว่า เขาจะไม่บำรุงบำเรอปรนเปรอตัวเองไม่ยอมตามใจตัวเองในการหาความสุข แต่เขาจะเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และขยันหมั่นเพียรทำงาน เงินกำไรที่ได้มาแล้วก็อดออมไว้เอามาลงทุนทำการงานต่อไปนี้เป็นวัฒนธรรมในการทำงานของฝรั่ง ที่สู้ทน มีความขยันหมั่นเพียรเพื่อสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมา ทำให้เกิดความเจริญและการพัฒนา

ปัจจุบันฝรั่งได้พ้นยุคอุตสาหกรรม พ้นยุคแห่งความขยันหมั่นเพียรเปลี่ยนมาเป็นยุค post-industrial society คือผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรม กลายเป็นยุคสังคมบริโภค (consumer society) แต่วัฒนธรรมอุตสาหกรรมได้ถูกสร้างสรรค์มาเป็นเวลานานแล้ว จนฝังลึกเป็นชีวิตจิตใจที่มีความขยันขันแข็ง ความอดทน ความสู้สู้ขาก นี้แหละเป็นลักษณะของชีวิตอุตสาหกรรม

เทคโนโลยีของฝรั่งที่เขาสร้างมาด้วยตัวของเขาเอง ผ่านภูมิหลังที่มีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม โดยที่วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ทำให้เขาใฝ่รู้ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมทำให้เขาสู้สู้ขาก คุณสมบัติ 2 อย่างนี้คือ ความใฝ่รู้ สู้สู้ขาก เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะในระบบแข่งขันของอารยธรรมยุคปัจจุบันนี้ ถ้าใครขาดความใฝ่รู้สู้สู้ขาก ก็ยากที่จะพัฒนาได้ คนญี่ปุ่นมีลักษณะใฝ่รู้และสู้สู้ขาก จึงสู้กับฝรั่งได้

1.9 ถ้ามีหวังฟังและชอบสบาย สังคมไทยจะยิ่งอ่อนแอลง

สังคมไทยเป็นสังคมที่อุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีชีวิตที่สุขสบายมาโดยตลอด ไม่เคยต้องสู้สู้ขาก ต่อมาฝรั่งมีเทคโนโลยีมาให้บริโภค (เทคโนโลยีแบ่งเป็น 2 ชนิดคือ เทคโนโลยีเพื่อการผลิต และเทคโนโลยีเพื่อการบริโภค) เทคโนโลยีบริโภคนั้นเข้ามาเสริมความสะดวกสบายบำรุงบำเรอความสุขเพิ่มขึ้น สังคมไทยจึงรับเทคโนโลยีเข้ามาโดยไม่ได้รับวัฒนธรรมพื้นฐานของเขามาด้วย คือไม่มีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม เราจึงเสียเปรียบในเรื่องพื้นฐานทางจิตใจและนิสัยใจคอ ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่เราต้องรู้และยอมรับและจะต้องพัฒนาคนของเราให้ตรงกับจุดอ่อนนั้น

ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์ ด้วยการอ่อนนวลขอผลแบบลาภลอย โดยที่ตัวเองไม่ต้องใช้ความเพียรนั้น เป็นระบบที่เรียกว่า ถ่ายโอนภาระรับผิดชอบให้แก่สิ่งอื่น (ให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์)

ในที่นี้ได้พูดถึงองค์ประกอบที่ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ 3 อย่าง คือ

1. สภาพภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมไทยที่สมบูรณ์และสบายมาแต่ก่อนเก่า
2. เทคโนโลยีบริโภคนิยมสำเร็จรูปที่ตัวเองไม่ได้สร้างสรรค์มาเอง ซึ่งพรวดออกไปจากวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม

3. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบถ่ายโอนภาระรับผิดชอบให้แก่สิ่งอื่นและการหวังพึ่งความช่วยเหลือของอำนาจลึกลับบันดาลจากภายนอก

คนไทยมีวัฒนธรรมที่อ่อนมาจากสภาพเหล่านี้ ซึ่งเราต้องยอมรับจะนั้นการที่จะสร้างสรรค์สังคมไทยให้พัฒนา จึงต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งจะต้องทำให้ได้ สังคมไม่ว่าสมัยใดถ้าจะเดินไปข้างหน้า จะต้องมีความชัดเจนว่าจะดำเนินไปอย่างไร

สังคมไทยจะต้องเน้นการพัฒนาคนให้คนมีความใฝ่รู้ และสู้สิ่งยากให้ได้ มิฉะนั้นคนไทยจะอ่อนแอ ปราระบาง ขณะนี้สังคมฝรั่งกำลังประสบปัญหานี้แล้ว ทั้ง ๆ ที่เขามีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมอย่างหนักแน่นมาก่อน แต่เมื่อเขาพัฒนาถึงจุดที่กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม ฝรั่งก็จะเริ่มประสบปัญหา ดังที่ปรากฏว่ามีคนรุ่นใหม่ของเขาขาด work ethic (จริยธรรมในการทำงาน) มีหนังสือออกมาหลายเล่มบอกว่า คนอเมริกันปัจจุบันขาด work ethic มีหนังสือออกมาไต่ครวญกันมากกว่า เดียวนี้สังคมอเมริกันแพ้ญี่ปุ่นและเยอรมันในเวทีการแข่งขันของโลก หนังสือที่มีชื่อทำนองนี้ว่า The End of the American Century มีผู้เขียนออกมามาก

1.10 จะฝึกเด็กให้เข้มแข็งด้วยการสู้ปัญหา หรือคอยเอาใจให้เด็กเห็นแก่เสพและสบาย

หันมาดูการศึกษาของไทย ถ้าเราจะตามอเมริกันจะต้องระวังการศึกษาของอเมริกันเวลานี้เป็นการศึกษาที่ทำให้คนอ่อนแอ ไม่เหมือนการศึกษามัธยมอเมริกันยุคก่อน การศึกษาของอเมริกันค่อยเป็นค่อยไปโดยไม่รู้ตัว ได้หันมาเน้นการเอาใจเด็ก จะจับบทเรียนหรือจับบทเรียน หรือจัดกิจกรรมที่ต้องเอาใจเด็ก ต้องให้เด็กชอบ ถ้าเด็กไม่ชอบใจก็ไม่

เรียน แต่ในบางประเทศเขาฝึกให้เด็กสู้ สิ่งโดยยากให้ต่อสู้เอาชนะให้ได้ ก็ทำให้เด็กเข้มแข็งและเก่ง อย่างไรก็ตามทั้ง 2 อย่างนี้ต้องมีคุณภาพ

เราเองต้องไม่พลาด เราควรทำบทเรียนและกิจกรรมให้น่าสนใจ แต่อย่าเลยเถิดไปจนกลายเป็นการเอาใจเด็ก เด็กที่ถูกตามใจต่อไปจะอ่อนแอ จะไม่พัฒนา ส่วนอีกพวกหนึ่งก็จะให้เด็กสู้อย่างเดียว พบอะไรก็สู้ทุกอย่าง ในเวทีโลกนั้นพวกที่ได้เปรียบคือ พวกที่รู้จักสู้สิ่งยาก แต่เราจะต้องไม่สุดโต่ง การที่เราจะทำบทเรียน หรือกิจกรรมให้น่าสนใจนั้นไม่ผิด เพราะทำให้เด็กท่วเวลาในการศึกษาเล่าเรียน ทำให้เรียนง่ายและสะดวกขึ้น แต่ต้องไม่เลยเถิดจนกระทั่งกลายเป็นการเอาใจเด็ก แต่ต้องพัฒนาเด็กให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาและฝึกฝนตนเอง

จิตสำนึกในการฝึกฝนตนเอง ทำให้มีนิสัยสู้สิ่งยาก คนที่ไม่มีจิตสำนึกในการฝึกหรือพัฒนาตนเอง เป็นคนที่ไม่สู้สิ่งยาก เมื่อพบงานยากต้องเผชิญความยากลำบากก็ไม่สู้ ท้อถอย ไม่เต็มใจ จึงเกิดผลเสีย 2 ประการ คือ

หนึ่ง รู้สึกฝืนใจ ไม่เต็มใจ เป็นทุกข์ สุขภาพจิตเสีย

สอง ไม่ตั้งใจทำงาน จึงทำให้งานไม่ได้ผลดี

ส่วนเด็กที่ฝึกตนดี มีจิตสำนึกในการศึกษา สู้สิ่งยาก จะมีความรู้สึกที่ว่า สิ่งใดที่ยากเมื่อทำได้ก็ฝึกฝนมาก แต่ถ้าพบสิ่งที่ยากก็จะรู้สึกที่ไม่ได้ฝึกฝนเลย ฉะนั้นเมื่อพบปัญหาและงานที่ยาก เด็กพวกนี้จึงรู้สึกชอบเพราะจะได้ฝึกฝนตนและได้เรียนรู้มากขึ้น ผลดี 2 ประการ จึงเกิดตามมาคือ

หนึ่ง เต็มใจสู้ เต็มใจทำ จึงมีความสุขในการเรียนและทำงาน

สอง ตั้งใจทำ ทำให้งานได้ผลดี

เพราะฉะนั้น คนที่ชอบฝึกตน มีจิตสำนึกในการศึกษา ก็จะมีการพัฒนายิ่งขึ้น พร้อมทั้งได้รับความสุขไปด้วย เป้าหมายเฉพาะหน้าในการพัฒนาคนของเราจะต้องอยู่ที่ความใฝ่รู้สู้สิ่งยากนี้ เมื่อสู้สิ่งยาก ผลที่ได้ตามมาคือ เป็นคนที่ทุกข์ได้ยาก แต่เป็นคนที่ยากได้ง่าย เด็กที่ไม่มีจิตสำนึกในการฝึกฝนตนเองได้รับแต่การตามใจ มีสิ่งบำรุงบำเรอพร้อม จะเป็นที่ยากได้ง่าย และเป็นคนที่สุขได้ยาก และมองเห็นการกระทำเป็นความทุกข์ เพราะได้รับการบำรุงบำเรอ เมื่อขาดสิ่งที่ต้องการก็เกิดทุกข์ทันที ส่วนความสุขเกิดได้ยากเพราะมีทุกอย่างหมดแล้ว และรู้สึกชินชาเป็นธรรมดาจึงต้องการมากขึ้นไป แต่

เพราะมีพรังพร้อมแล้วเติมได้ยาก ความสุขจึงเกิดได้ยาก และความสุขหมายถึงได้รับการ
ปรนเปรอให้ไม่ต้องทำอะไร ถ้าต้องทำอะไรก็ทุกข์ ส่วนคนที่สู้สิ่งยากนี้ความยากน้อยลง
นิดเดียวก็เกิดสุขทันที และเป็นทุกข์ได้ยากเพราะเจอความยากมามาก เจอความยากชิ้น
ใหม่ กลับยากน้อยกว่าก็จึงไม่ทุกข์อะไร และมีความสุขจากการทำเพราะเป็นการได้ฝึกตน

จะเห็นว่า คนที่ผ่านความทุกข์ยากลำบาก ผู้ชีวิตมามากจนสร้างเนื้อสร้างตัวเป็น
หลักฐานนั้น คนเหล่านี้ไม่ฆ่าตัวตาย แต่คนที่มีความสุขมีเสพพรังพร้อมพอเสียความสุข
นิดเดียวก็ฆ่าตัวตาย เราจึงต้องระวัง การที่จะให้คนมีความสุขจะต้องมีการฝึกให้พัฒนาอยู่
เสมอ

ประเทศอเมริกาสมัยก่อน ในยุคที่พัฒนาอุตสาหกรรมมาก คนไม่มีเวลาเอาใจใส่
กัน พ่อแม่ ผู้ใหญ่ คนแก่ถูกทอดทิ้ง ปรากฏว่าคนแก่ฆ่าตัวตายมากเพราะเหงา ว้าเหว่ ไม่มี
ใครเอาใจใส่ ซึ่งเป็นผลเสียอย่างหนึ่งของชีวิตในยุคอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันมาก

ต่อมาอเมริกาประสบความสำเร็จ มีวัตถุเครื่องใช้สอยพรังพร้อม กลายเป็นสังคม
บริโภคนิยม ปัจจุบันปัญหาฆ่าตัวตายของสังคมอเมริกันมาเพิ่มขึ้นที่เด็กวัยรุ่น ขณะนี้สังคม
อเมริกันมีสิ่งเสพบริโภคพรังพร้อมแต่เหตุใดเด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวจึงฆ่าตัวตายมาก ทั้ง ๆ ที่
ชีวิตของพวกเขา กำลังแข็งแรงสดใส จึงเป็นเรื่องที่น่าวิถก ฝรั่งเศสกำลังค้นหาสาเหตุกันอยู่
ญี่ปุ่นก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีเด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวฆ่าตัวตายกันมาก แต่ความใฝ่รู้ และสู้สิ่ง
ยากซึ่งเป็นฐานมาแต่อดีต ยังไม่หมดไป ทำให้เขายังมีกระแสแห่งความเจริญอยู่ได้ แม้ว่า
เวลานี้กระแสที่นั้นจะกำลังไหลลง

ฉะนั้นถ้าเราจะเอาอย่างประเทศอเมริกา ก็อย่าไปดูเพียงปัจจุบัน ต้องดูย้อนหลัง
ไปในอดีตเมื่อ 50-100 ปีที่แล้ว ประเทศที่จะพัฒนานั้น ไม่ใช่ประเทศที่จะเอาแต่ผล แต่
ต้องเป็นนักสร้างเหตุ สังคมที่เสวยผลไม่ใช่สังคมที่พัฒนา สังคมที่จะพัฒนาคือสังคมที่
สร้างเหตุ การที่จะสร้างเหตุได้ ก็ต้องรู้ถึงสาเหตุ ไม่ดูเพียงปัจจุบัน แต่ต้องสืบเสาะอดีตให้
ดีว่าประเทศเหล่านั้นเจริญรุ่งเรืองมาได้อย่างไร

พฤติกรรมของคนอเมริกันปัจจุบันนี้ ดูจะเป็นพฤติกรรมแห่งความเสื่อมหรือเป็น
ปัจจัยของความเสื่อมต่อไปข้างหน้า เป็นเรื่องที่เราต้องเอาใจใส่ศึกษาให้ถูกต้อง อย่างน้อย
การศึกษาของเราควรเน้นให้เกิดคุณลักษณะใฝ่รู้ สู้สิ่งยากให้ได้

1.11 ถ้าปลูกความอยากดีขึ้นมาได้ ก็คือแสงอุทัยแห่งชีวิตที่จะพัฒนา

วิธีการที่จะทำให้เกิดคุณลักษณะใฝ่รู้ ผู้สังขยา ใดสำเร็งนี้จะทำอย่างไร?

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงหลักธรรมไว้ข้อหนึ่งที่สำคัญมาก ซึ่งคนไทยมองข้ามไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ก่อนอาทิตย์อุทัย จะมีแสงเงินแสงทอง ปรากฏขึ้นก่อนฉันใด เมื่อชีวิตดงามที่เรียกว่ามรรค จะเกิดขึ้น ก็มีสิ่งเหล่านี้เกิดนำมาก่อนฉันนั้น”

สิ่งหนึ่งที่พระองค์ตรัสอย่างสม่ำเสมอคือ ความอยาก (ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเข้าใจเกี่ยวกับความอยากผิด ๆ ว่าชาวพุทธต้องไม่มีความอยาก ความอยากเป็นตัณหา จะต้องละ ลดความอยาก) ความอยากมี 2 ประเภท คือ ความอยากที่เป็นอกุศล และความอยากที่เป็นกุศล

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ ลด ละ ควบคุม ความอยากที่เป็นอกุศลแล้วให้พัฒนาความอยากที่เป็นกุศล ความอยากที่เป็นกุศลนี้สำคัญอย่างยิ่ง ท่านถือว่าเป็นแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดงาม เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาความอยากนี้คือ ความใฝ่ดี คนที่ใฝ่ดีนั้นเมื่อเขาไปพบหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งใดก็ตามเขาจะอยากทำให้สิ่งนั้นดีที่สุด เช่น เมื่อเดินไปบนถนน พบเห็นถนนสกปรกจะรู้สึกปล่อยไว้ไม่ได้อยากจะทำให้ถนนสะอาดเรียบร้อย

การที่เมื่อไปพบไปสัมผัสกับสิ่งใดแล้วต้องการให้สิ่งนั้นดี อยากจะให้ดีขึ้นเรียกว่าฉันทะ ซึ่งมีอยู่ในอิทธิบาท 4 เป็นทางแห่งความสำเร็จ แต่เราใช้แค่ไป (ฉันทะเป็นศัพท์ที่ใช้ทั่วไป) เวลาที่เราประสบปัญหาจากกระบวนการทำงานที่ต้องแข่งขันกัน และในการแข่งขันนั้นถ้าคนไม่มีคุณภาพก็ยากที่จะพบความสำเร็จ เมื่อวางระบบงานที่ต้องแข่งขันกันทำ แต่ละคนทำตามหน้าที่ไปบางครั้งอาจทำเพียงแค่หวังผลตอบแทนทำงานให้เสร็จพอได้ผลตอบแทนโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพ

ฉันทะเป็นตัวกลาง ความหมายคือ เมื่อต้องไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดก็ตาม ก็อยากให้สิ่งนั้นอยู่ในภาวะดงาม เมื่อฉันทะเกี่ยวข้องกับคนเราเรียกว่าเมตตา (เมตตาเป็นอาการที่เกิดจากฉันทะ) กรุณา มุทิตา

เมตตา อยากให้เขาอยู่ในภาวะที่ดี

กรุณา อยากให้พ้นภาวะที่ไม่ดี ไปสู่ภาวะที่ดี

มุทิตา อยากส่งเสริมให้เขามีภาวะที่ดียิ่งขึ้นไป

เมื่ออยากให้เขาดี อยากให้สิ่งนั้นดี มีความใฝ่ดี ก็ต้องแสวงหาความรู้ว่าจะทำอย่างไร จึงจะเกิดผลดี นั่นคือมีความใฝ่รู้ แล้วปรารถนาจะทำให้สำเร็จ ต้องการให้งานบรรลุจุดหมายที่ดี จึงมีการพัฒนาฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ทำให้เข้มแข็งสู้สิ่งยากได้ นั่นคือเป้าหมายของการพัฒนาเด็ก

การพัฒนาเด็กต้องทำให้เกิดฉันทะคือความอยากรู้และอยากลองดี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และรู้จักคิด พร้อมทั้งความสุขจากการเรียนรู้และสนองความใฝ่รู้ โดยเริ่มต้นจากการเรียนการสอนที่ฝึกหรือนำทางให้เด็กมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เช่น ปัจจุบันมีเครื่องเล่นที่สวยงาม มีสีสันฉูดฉาด ถูกตาถูกใจ เมื่อพ่อแม่พาไปห้างสรรพสินค้าเด็กได้เห็นสิ่งที่มีสีสันน่าดู ก็งมมือแม่เข้าไป ตอนนี่แหละเป็นช่วงเวลาแห่งโอกาสที่จะฝึกฝนเด็กให้มีโยนิโสมนสการ (การเรียนรู้จักคิดทั้งในเชิงหาความจริง และในเชิงสรรประโยชน์) ถ้าเราไม่ฝึกเด็กให้รู้จักคิดเด็กจะไหลไปสู่กระแสที่เป็นทางตรงกันข้ามกับการเรียนรู้ คือกระแสแห่งความชอบชัง

ในกรณีนี้ถ้าพ่อแม่พูดกับลูกได้แค่ว่าอันนี้สวย อันนี้ไม่สวย อันนี้สวยกว่า เขาอันนี้ดีกว่า ก็เท่ากับดึงเด็กให้จมอยู่ในกระแสแห่งความชอบชัง (กระแสแห่งตัณหา) โดยไม่ได้เรียนรู้ ไม่ได้พัฒนาอะไร แต่ถ้าพ่อแม่มีความเข้าใจรู้เท่าทันก็จะนำเด็กเข้าสู่กระบวนการแห่งการเรียนรู้ เช่น ด้วยการให้รู้ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร ใช้ประโยชน์อะไร ฯลฯ เด็กก็จะฝึกโยนิโสมนสการขึ้นมา

คนเรามีการรับรู้แบบพื้นฐานที่ไม่ต้องสอน ไม่ต้องฝึก ไม่ต้องมีศึกษา (ไม่ต้องเรียน) คือรับรู้ตามความรู้สึกว่าชอบใจ ไม่ชอบใจ เมื่อสบายตาก็ชอบใจ ไม่สบายตาก็ไม่ชอบใจ ที่ทางพระเรียกว่า ยินดียินร้าย เป็นการวนเวียนอยู่ในกระแสอวิชชา และตัณหา

ตัณหา คือชอบใจไม่ชอบใจ อยากเอาหรือไม่อยากเอา อยากหนี อยากทำลาย เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความรู้สึก

ส่วนโยนิโสมนสการ คือให้รับรู้ด้วยปัญญา แทนที่จะให้เด็กรับรู้แบบชอบใจและไม่ชอบใจเท่านั้น ถ้าพ่อแม่กระตุ้นเร้าหรือไปเสริมตัณหาให้เด็กรับรู้แบบชอบใจหรือไม่ชอบใจ เด็กก็จะไม่ได้อะไรแต่จะวนเวียนติดอยู่เพียงแค่นั้น ส่วนเด็กที่พ่อแม่ฝึกให้รู้จักโยนิโสมนสการ จะเกิดปัญญา โดยเด็กจะพัฒนาด้วยปัญญาของตน

ในชีวิตประจำวัน เรามักจะพบว่าพ่อแม่คนไทยจะคอยซ้ำเติมเด็กในด้านตัณหา มาก เด็กจะได้รับการย้ำเติมกระแสดความชอบใจและไม่ชอบใจมาก มากจนกระทั่งเด็กที่มีศักยภาพในการเรียนรู้อยากรู้อยากเห็น ต่อไปอาจจะถูกปิดกั้นจนกลายเป็นว่าจะทำอะไรก็ขึ้นอยู่กับความชอบใจไม่ชอบใจ แทนที่จะพัฒนาความอยากรู้อยากเห็นให้ก้าวไปสู่ โยนิโสมนสิการ

1.12 คนจะกลายเป็นทาส ถ้ามีใช้เทคโนโลยีเพื่อการเสพ แต่คนจะเป็นนาย เมื่อใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์

โยนิโสมนสิการนี้ ทำให้เกิดและทำให้ก้าวไปในการเรียนรู้ ถือเป็นการพัฒนา อินทรีย์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคเทคโนโลยีที่เข้ามาในลักษณะของการบริโภคร คนไทยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายบำรุงบำเรอหาความสนุกสนาน เน้นหนักไปในแง่เทคโนโลยีเพื่อการเสพหรือเทคโนโลยีเชิงบริโภคร แต่ที่จริงนั้น ตามความหมายพื้นฐาน มนุษย์ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยอินทรีย์ของตน เช่น ไมโครโฟนและเครื่องขยายเสียง จะขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ในการพูดของเราได้เป็นหมื่น เป็นแสนเท่า กล้องดูดาวก็ขยายวิสัยแห่งอินทรีย์คือตาของเราทำให้มองเห็นดาวแม้แต่ที่เล็กที่สุด ซึ่งอยู่แสนไกลหรือกล้องจุลทรรศน์ก็ขยายวิสัยแห่งอินทรีย์คือตาของเรานั้นให้มองเห็นแม้แต่ไวรัส เทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของเราจนถึงขั้นทำหน้าที่แทนได้

ตามปกติมนุษย์เราเมื่อต้องการจะมีชีวิตที่ดี ก็ต้องพัฒนาอินทรีย์ให้เจียบคม คนเรามีทำงานที่ต้องใช้อินทรีย์ใด ก็จะต้องพัฒนาอินทรีย์นั้น เช่น แพทย์พัฒนาตาที่ดู หูที่ฟัง มือที่สัมผัสของตนเก่งจนดูคนไข้ออก เพียงเห็นคนไข้เดินเข้ามาก็พอจะบอกได้ว่าเป็นโรคอะไร อย่างน้อยก็จำกัดขอบเขตของปัญหาได้ว่า ควรจะเจาะถามคนไข้ที่จุดไหน ค้นหาสมุฏฐานของโรคได้รวดเร็วหรืออย่างช่างแก่เครื่องยนต์ฟังเสียงเครื่องยนต์ก็แทบจะรู้ว่าปัญหาอยู่ ณ จุดใด เด็กของเราก็เช่นกัน ต้องสอนให้ฝึกคิดฝึกทำ แม้แต่คิดเลขในใจก็ต้องฝึกไว้

เมื่อมีเทคโนโลยีขึ้นมาเราก็มักจะประมาท ปล่อยตัว ไม่พัฒนาอินทรีย์ แพทย์มีเครื่องมือสารพัดจนถึง MRI, CT Scan, X-ray Computer เมื่อคนไข้มาก็ส่งเข้าเครื่องไป ๆ

มา ๆ พอไม่มีเทคโนโลยีเหล่านี้ ก็ไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ การทำงานก็เลยต้องขึ้นกับเทคโนโลยีหมด สมัยนี้เมืองฝรั่งเด็กคิดเลขในใจก็ไม่มี ไม่มีเครื่องคิดเลขก็คิดไม่ออก

เพราะฉะนั้นเทคโนโลยีจะเกิดโทษ ถ้าเรามีความประมาทหัวแต่เพลินเสพแล้วไม่พัฒนาอินทรีย์ วงการศึกษาจะต้องสำนึกตระหนักอยู่เสมอที่จะไม่ลืมหืมให้มีการพัฒนาอินทรีย์ โดยถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อมีเทคโนโลยี จะต้องใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องเสริมช่วยเรา (เรียกว่าเป็นปัจจัย) อย่ามองให้เป็นสิ่งที่มาทดแทนเรา ทำให้เราอยู่ในความประมาท ทำให้เราแย่งเพราะต้องมีชีวิตที่ขึ้นกับเทคโนโลยี ดังที่ฝรั่งกำลังวิตกว่าจะประสบปัญหามากขึ้นในเรื่องนี้เมื่อเรามีเทคโนโลยี อย่าให้เทคโนโลยีมาทำให้เราสูญเสียความสามารถหรือศักยภาพในการใช้อินทรีย์เราต้องฝึกตนเองอยู่เสมอ เพื่อยังคงเป็นนายอยู่เหนือเทคโนโลยี

การขึ้นต่อเทคโนโลยีมี 2 ด้าน คือ

1. การขึ้นต่อเทคโนโลยีในด้านการดำรงชีวิตและทำกิจการงาน คือขึ้นต่อมันในทางอินทรีย์อย่างที่กล่าวมานี้

2. การขึ้นต่อเทคโนโลยีในด้านความสุข หมายความว่า ถ้าขาดเทคโนโลยีบำรุงบำเรอ ก็จะกระวนกระวาย หุรนหุกราบ ไม่สามารถมีความสุขในตนเอง

เพราะฉะนั้นเราจึงต้องฝึกเด็กให้เป็น independent คือเป็นคนที่เป็นอิสระ มีอิสระภาพในตัวเอง ไม่ต้องเป็นทาสขึ้นต่อเทคโนโลยี ไม่ว่าจะโดยทางอินทรีย์หรือโดยทางความสุข ถึงแม้ไม่มีเทคโนโลยีก็เป็นอยู่ ทำงาน และมีความสุขได้

ขณะนี้ถ้าพัฒนาไม่ถูกทาง เทคโนโลยีจะสร้างปัญหาให้เรา การปล่อยตัวให้เทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อเรามากเกินไป ทั้งในทางอินทรีย์ และในทางความสุขนั้น เป็นหนทางแห่งความเสื่อม ในทางที่ถูกต้องเราจะต้องเป็นนายของมัน ใช้มันให้เป็นประโยชน์ ให้มันรับใช้เรา อย่าให้มันเป็นนายเรา พุคส์สัน ๆ ว่า ต้องมองเทคโนโลยีด้วยท่าทีที่ให้มีมันเป็นปัจจัยแห่งการสร้างสรรค์ ไม่ใช่เป็นจุดหมายแห่งความใฝ่ฝันที่จะเสพ และควรใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์ ให้มากกว่าใช้เทคโนโลยีเพื่อการเสพ เราจะต้องรักษาอิสระภาพจากเทคโนโลยีไว้ให้ได้ทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ

1. มีอิสระภาพในเชิงอินทรีย์ ฝึกอินทรีย์ให้รู้จักพึ่งตนเองได้ เมื่อขาดเทคโนโลยี
2. มีอิสระภาพในการที่จะมีความสุข มีความสุขได้ด้วยตนเองให้มากขึ้น